

Fonologische therapie: kies de beste behandeling!

Annelies Bron en Annette Scheper
Sprak & Taal Ambulatorium (STA), Specialistische Zorg Kentalis

Siméa, 10 april 2014

Fonologie, introductie...

Fonologische stoornis, definitie

**Kinderen met een fonologische stoornis:
kunnen klanken vaak wel maken,
maar niet op de correcte manier gebruiken in woorden**

Fonologische vereenvoudigingsprocessen:

•Syllabestructuur processen

- Clusterreductie
- Finale consonant deletie
- Syllabe deletie

•Substitutieprocessen

- Fronting
- Backing
- Stopping
- Devoicing

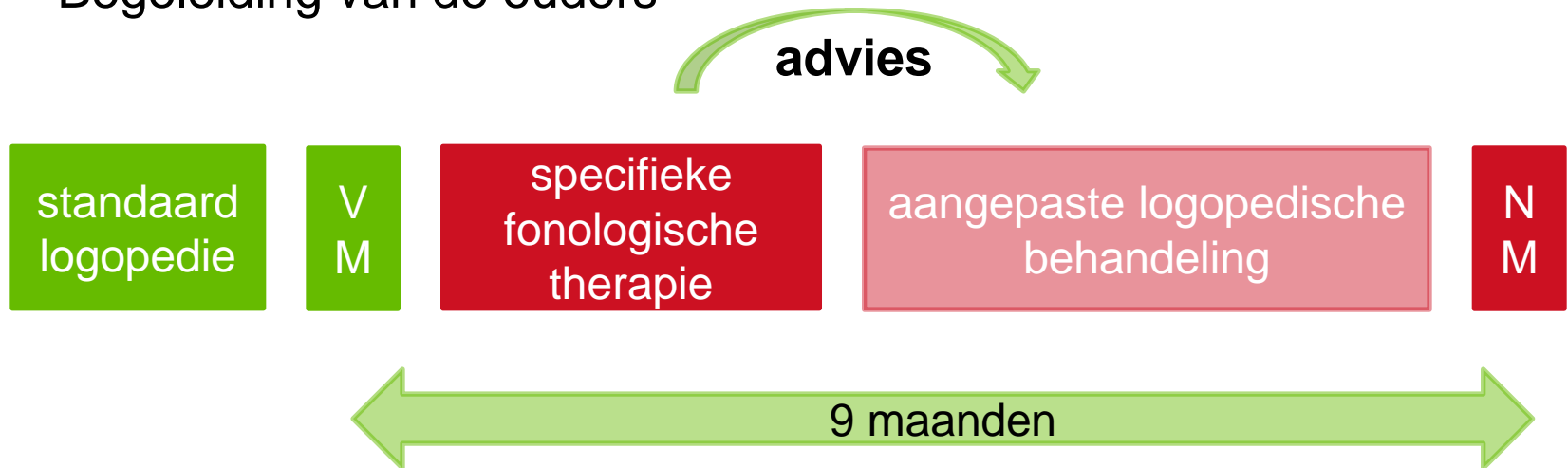
Fonologische stoornis, subtypering

- **Vertraagde fonologische ontwikkeling:** normale fonologische processen, passend bij kinderen van jongere leeftijd
- **Consistente afwijkende ontwikkeling:** ongebruikelijke fonologische processen (o.a. backing, initiale consonantdeletie)
- **Inconsistente afwijkende ontwikkeling:** extreme variabiliteit in woordrealisaties

Diagnostiek en behandeling op de fonopoli (STA)

Kortdurende, intensieve behandelvorm gericht op normaliseren van de fonologie

- 6 behandelochtenden
- 3 kinderen
- 2 individuele logopedische behandelingen, 1 groepsbehandeling
- Begeleiding van de ouders

Specifieke fonologische therapie

- **Stimuleren auditieve vaardigheden:** gericht leren luisteren
- **Fonologisch bewustzijn**
Vermogen om zich te richten op de klankstructuur van taal (van de Wetering & Bouwens, 2012)
- **Stimuleren fonologische ontwikkeling**
Inzet van fonologische therapie
- **Meta-linguïstisch bewustzijn stimuleren**
- **Begeleiding van ouders (communicatieve vaardigheden)**
Gebruik maken van principes Hanen, VIB en Korthagen aan de hand van videobeelden (werkwijze en schema Kentalis)

Klinisch linguïstisch onderzoek

- Fonologische analyse van het Nederlands (FAN, Beers, 1995)
- Optioneel: System Analysis Observation (Motor Speech Hierarchy) (PROMPT, Hayden, 2008)
- Nonwoordrepetitietaak (NWR, Rispens & Baker, 2012)
- Frog Story Test (Scheper & Blankestijn, 2013)
- CCC-2-NL (Geurts, 2007)
- PCC (Shriberg & Kwiatkowski, 1982) berekenen
- PMLU (Ingram, 2002) berekenen

Fonologische analyse van het Nederlands (FAN, Beers, 1995)

Fonologische ontwikkeling van kinderen van 1;3 jaar-4;0 jaar

Ook geschikt voor kinderen ouder dan 4 jaar (bij achterstand in de fonologische ontwikkeling)

Spontane taal, 100 woorden **bal → **baw****

Analyse:

- **Klinkers**
- **Syllabe-initiale en syllabefinale consonanten**
  - Bepalen contrastgraad en 'fonologische leeftijd'
- **Procesanalyse: inzicht vereenvoudigingsprocessen**

FAN-profiel, contrastgraad

Acquired initial consonants			Acquired contrasts	Degrees of complexity
<i>[labial]</i>	<i>[coronal]</i>	<i>[dorsal]</i>		
p-	t-		[labial]	1
m-	n- j-		[coronal] [sonorant]	
		k-	[dorsal]	2
	s-	x- h-	[fricative]	3
b-				
f- w-			[round] [front]	4
	l- r-		[lateral] [nasal] [rhotic]	5
	d-			

FAN-profiel, vereenvoudigingsprocessen

Taalleeftijd ▾	1;3-1;11 jaar ▾	2;0-2;5 jaar ▾	2;6-2;11 jaar ▾	3;0-3;5 jaar ▾	3;6-4;0 jaar ▾
PROCESSEN	gem min-max	gem min-max	gem min-max	gem min-max	gem min-max
<i>Lettergreep</i>					
Clusterreductie			8 2-17 5		
Finale C deletie			1 5-20 11		
Syllabe deletie			4 1-7 3		
Reduplicatie			2 1-4 0		
<i>Assimilaties</i>			2 0-5 3		
<i>Substituties</i>					
Fronting			3 0-8 0		
Gliding			4 1-7 2		
Stopping			4 1-7 0		
Devoicing			6 1-9 0		

Taalleeftijd	1;3-1;11 jaar	2;0-2;5 jaar	2;6-2;11 jaar	3;0-3;5 jaar	3;6-4;0 jaar
PROCESSEN	gem min-max	gem min-max	gem min-max	gem min-max	gem min-max
<i>Lettergreep</i>					
Clusterreductie			8 2-17 5		
Finale C deletie			1 5-20 11		
Syllabe deletie			4 1-7 3		
Reduplicatie			2 1-4 0		
<i>Assimilaties</i>			2 0-5 3		
<i>Substituties</i>					
Fronting			3 0-8 0		
Gliding			4 1-7 2		
Stopping			4 1-7 0		
Devoicing			6 1-9 0		

System Analysis Observation (PROMPT, Hayden, 2008)

- Zeer matige beweeglijkheid articulatoren
- Hypotonie in aangezicht, vaak bolle wangen
- Onvoldoende kaakcontrole
- Hardnekkig spraakprobleem, beperkt klanksysteem
- Enkelvoudig spraakprobleem, hardnekkig, bijv. k-t vervanging
- Combinatie van bovenstaande signalen

**gecombineerde behandeling fonologische
behandeling én PROMPT therapie**

Nonwoordrepetitietaak (NWR, Rispens, 2009)

Kinderen met een taalprobleem hebben een zwakker fonologisch korte termijngeheugen dan kinderen zonder taalprobleem (Rispens & Baker, 2012)

- Lengte van de woorden: 2, 3, 4, en 5 lettergrepen
- Fonotactische waarschijnlijkheid: helft hoog/helft laag
- 40 woorden: 10 van elke lengte
- Score: foutloos/niet foutloos
- Voorbeelden: luubuf (l), woezunim (l), liekoovoepar (h)

Frog Story Test (Scheper & Blankenstijn, 2013)

Verteltaak aan de hand van een boek, bestaande uit 24 afbeeldingen zonder tekst

Het kind bekijkt alle afbeeldingen en vertelt vervolgens het verhaal met de plaatjes erbij

Inzetten van alle talige kennis op het gebied van taalgebruik, taalinhoud en taalvorm

Analyse:

- Plotstructuur
- Zinslengte (MLU, MLUL5)
- Grammaticaliteit
- Complexiteit (bijzinnen en gebruik verledentijd)

Frog Story Test (Scheper & Blankenstijn, 2013)

Voormeting (3;8 jaar)

tie toen nappe.
die oet han.
titte daa.
te hon nie in.
no niet.
die oet.
die talle.
tit too.
an niet.
hie moe.
he tin toe te.

Nameting (4;5 jaar)

hond, tikke en jonge.
tikke loopt da oet <hij> pot.
waaloop.
hij was ne-lopen.
tu hing hij na een <xxx>.
<ma> en <noe> toen hij een noen.
toen....
hond in een <xxx> pot tijke. .
en hond hing hem lekke <hij xxx xxx>.
toen <hing he jonge> hij jaan naa tikke
noeke <me he jong> me he hond.

CCC-2-NL (NL versie Geurts, 2007)

- Children's Communication Checklist-2
- Screening op communicatieve problemen en het identificeren van pragmatische problemen
- Differentiatie tussen pragmatische stoornissen in relatie tot ASS
- Ingevuld door (een van) de ouders
- Ervaring van communicatie in de thuissituatie

PCC (Shriberg & Kwiatkowski, 1982)

Percentage Consonanten Correct:

Indicator voor ernst van de stoornis
Effect van therapie meten

100 woorden (zie FAN-analyse)

$$\text{PCC} = \frac{\text{Aantal correcte consonanten realisatie}}{\text{Aantal consonanten doelwoord}} \times 100$$

Milde stoornis	>85%
Mild-matig	65-85%
Gematigd-ernstig	50-65%
Ernstig	<50%

PMLU (Ingram, 2002)

Phonological Mean Length of Utterance:

Het aantal correcte consonanten in relatie tot de lengte van de woorden van het kind

Berekening:

elke *consonant* en *vocaal* in een woord: 1 punt

elke *correcte consonant* 1 punt

delen door totaal aantal woorden

- bal: 3 punten (2 consonanten, 1 vocaal)
- baw: 1 punt (1 correcte consonant)
- totaal: 4

Totaal aantal woorden:

Ingram (2002): 25 woorden

Taelman, Durieux & Gilles (2005): 100 woorden (zie FAN-analyse)

Aanvullende diagnostiek

Intelligentie:

kinderen die de fonopoli bezoeken hebben een gemiddelde (non-verbale) intelligentie

Neuropsychologische screening:

er zijn geen aanwijzingen voor problemen op het vlak van aandacht, concentratie en werkhouding

Audiologie:

gehooronderzoek

onderzoek naar auditieve verwerking: CAT of ATK

Effectstudie therapie fonopoli

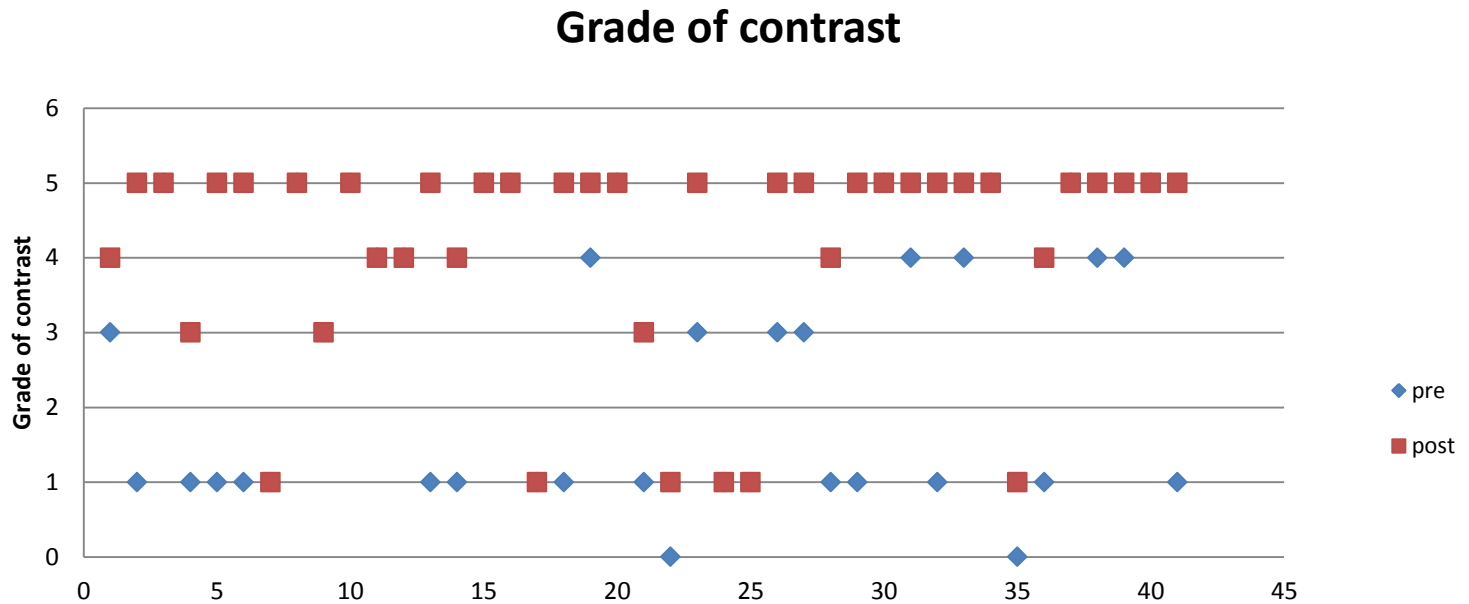
In welke mate profiteren kinderen met ernstige verstaanbaarheidsstoornissen van **specifieke fonologische** behandeling?

Heeft een **verbeterde fonologische ontwikkeling** invloed op **de ontwikkeling van andere taalvaardigheden**, zoals zinslengte, grammaticaliteit, complexiteit en vertelvaardigheid?

Onderzoeksgroep

Groep	N	leeftijd (gem)	leeftijd (range)	j/m
Fonologie	44	4;8	3;5-6;7	30/14
Subgroep Frogstory	30	4;8	3;5-6;3	20/10

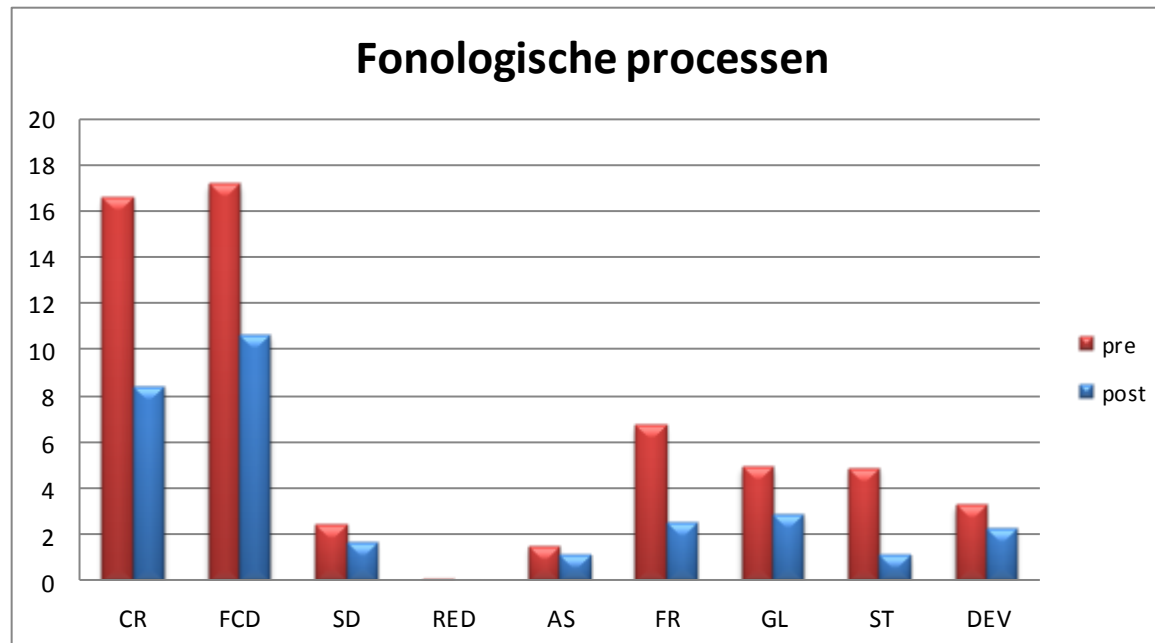
Resultaten FAN

Vershil voor- en nameting: significant

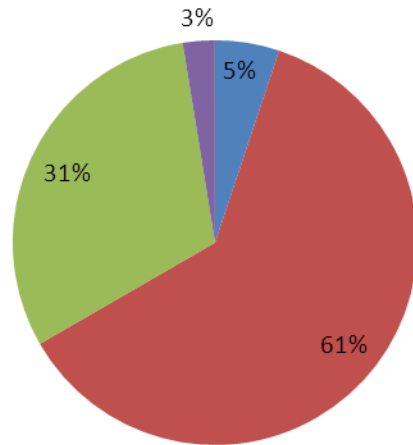
Resultaten FAN

Fonologische vereenvoudigingsprocessen

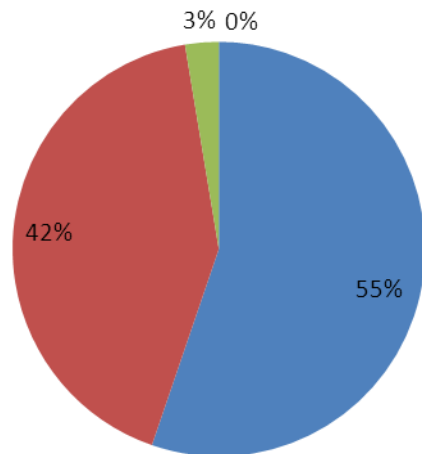
Afname significant: clusterreductie, finale consonant deletie, fronting en stopping

Percentage consonanten correct

- 1
- 2
- 3
- 4

1 Milde stoornis	>85%
2 Mild-matig	65-85%
3 Gematigd-ernstig	50-65%
4 Ernstig	<50%

- 1
- 2
- 3
- 4

Vooruitgang is significant

Phonological mean length of utterance

PMLU is een maat voor de complexiteit van de woordvorm

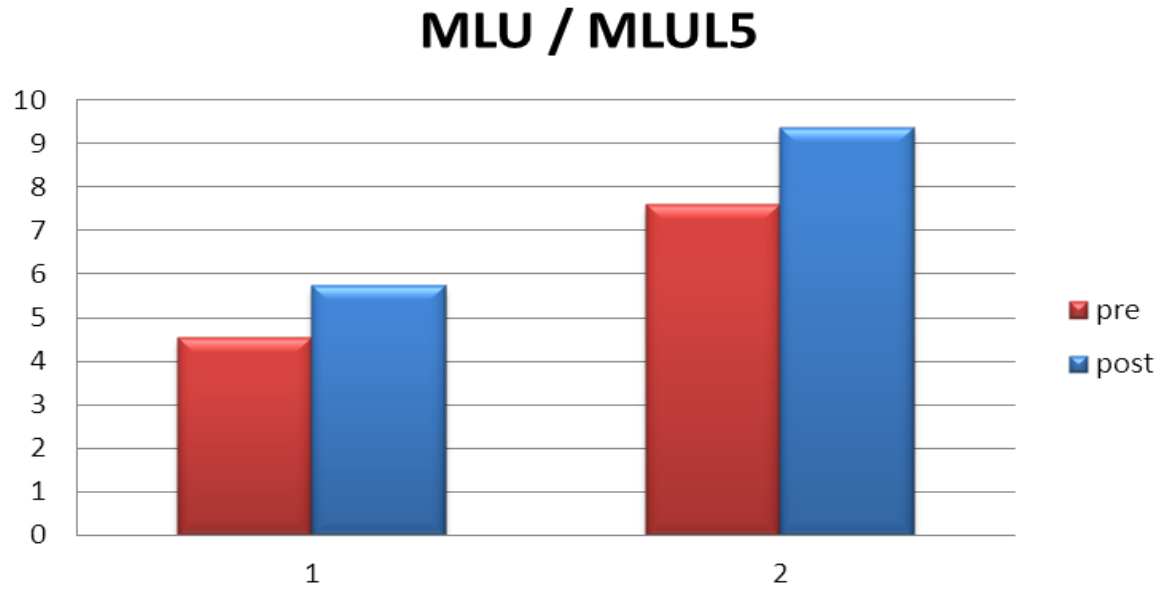
Voormeting: 5.5

Nameting: 6.0

Groei: significant

Nog geen vergelijking met een normgroep mogelijk

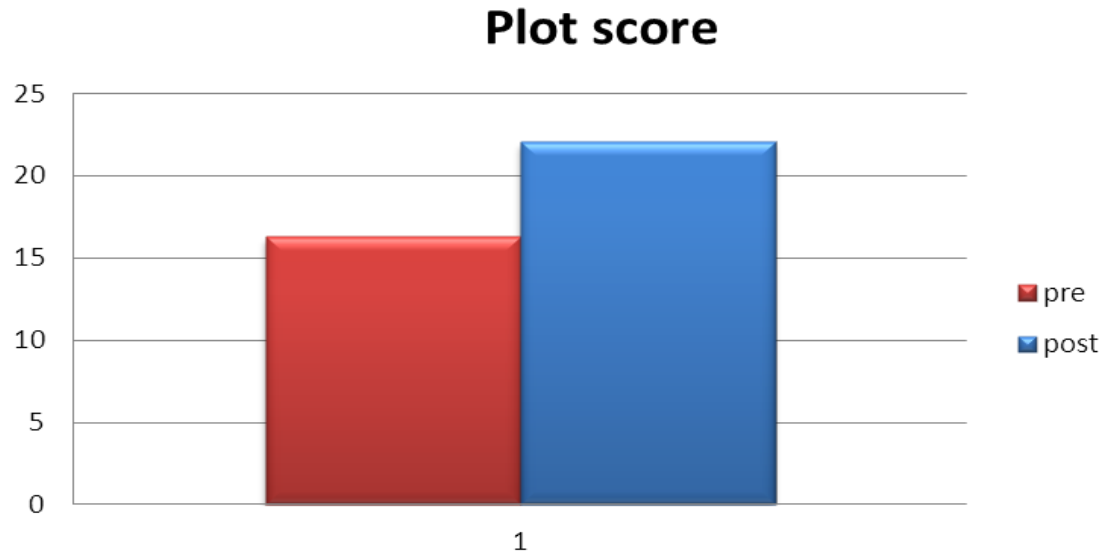
Vertelvaardigheid: MLU/MLUL5

Groei MLU / MLUL5 is significant

Gemiddelde zinslengte (MLU) is bij nameting leeftijdsadequaaat

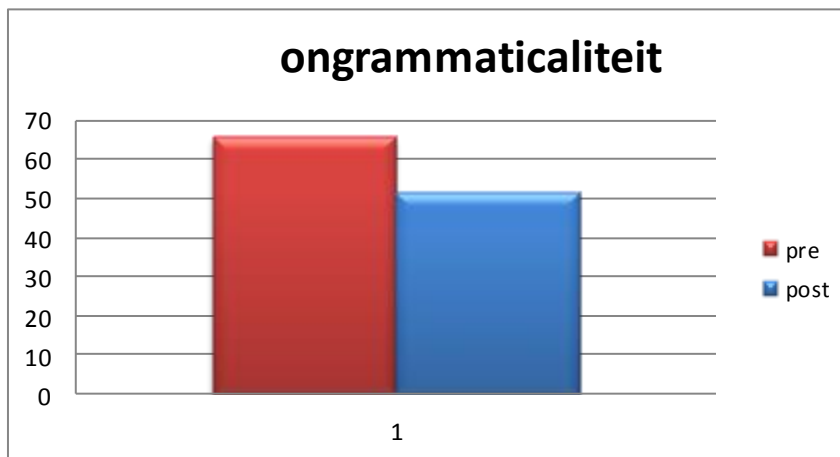
Vertelvaardigheid: plotstructuur

Groei plotscore is significant

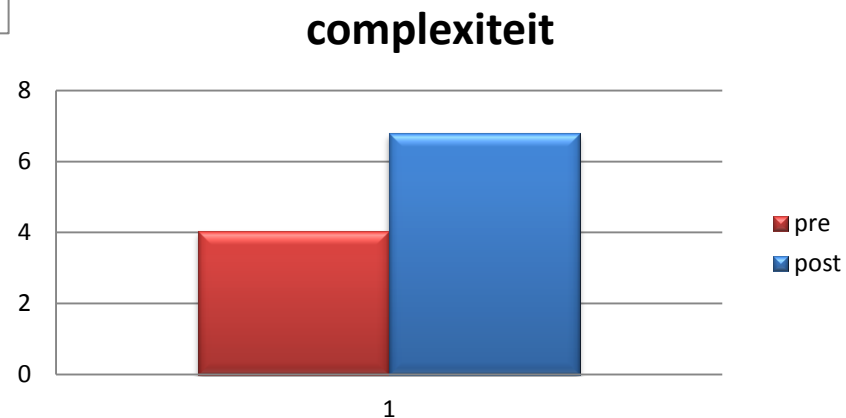
Plotscore is nog niet leeftijdsadequaaat

Vertelvaardigheid: grammaticaliteit en complexiteit

Afname ongrammaticaliteit:
significant minder
ongrammaticale zinnen

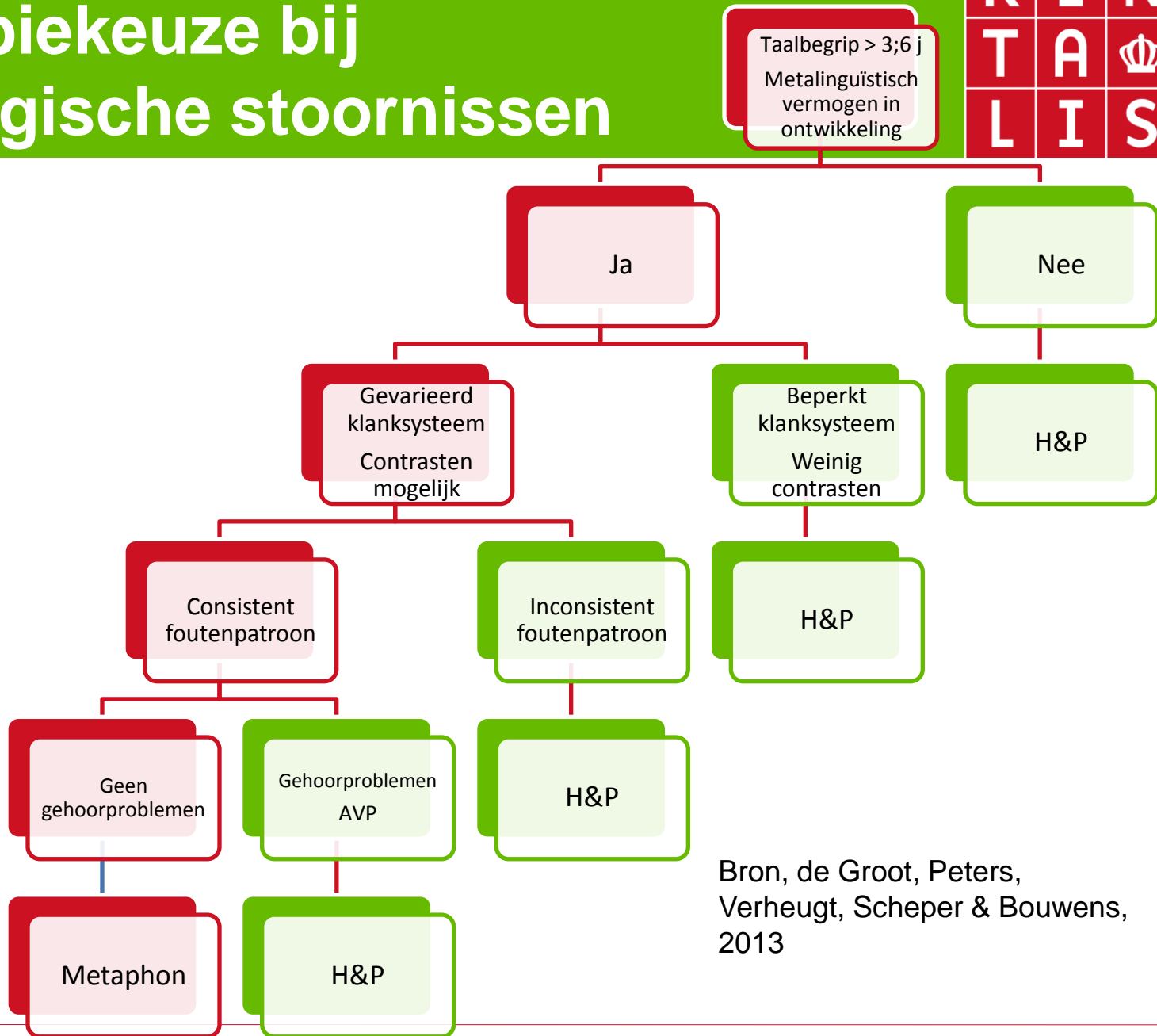
Significante toename gebruik
bijzinnen

Conclusie effectstudie

- Fonologische therapie heeft een gunstig effect op de fonologische ontwikkeling
- Een fonologische stoornis moet worden behandeld met fonologische therapie
- Wanneer de fonologische ontwikkeling vooruit gaat heeft dat effect op andere taalvaardigheden
- Na afloop van fonologische therapie is het belangrijk om in de behandeling te werken aan morfosyntactische vaardigheden en aan vertelvaardigheid

Therapiekeuze bij fonologische stoornissen

Bron, de Groot, Peters,
Verheugt, Scheper & Bouwens,
2013

Wat zegt literatuur over therapiemethoden?

- **Law, Garrett & Nye, 2004**
Kinderen met een *fonologische stoornis* gaan vooruit door *fonologische behandeling*
- **Dodd & Bradford, 2000, Crosbie et al. 2005**
Consistent foutenpatroon: Metaphon
Inconsistent foutenpatroon: Core Vocabulary Therapy
PROMPT minst effectief voor kk met fonologische stn
- **Crosbie et al. 2006**
Core Vocabulary therapy is effectief voor kinderen met een inconsistente spraakstoornis

Wat zegt literatuur over therapiemethoden?

- **Broomfield & Dodd, 2011**

Interventies effectief vanaf leeftijd 3 jaar, kinderen met directe therapie gaan significant meer vooruit dan kinderen op de wachtlijst

- **Pace, 2011**

PROMPT lijkt effectief voor kinderen met cerebrale parese, mogelijk voor kinderen met ASS (niet/nauwelijks sprekend). Niet effectief voor kinderen met fonologische problemen.

- **Law, et al., 2012**

Spraak: vrijwel altijd goede resultaten, met werken aan fonologisch bewustzijn, liefst ook ondersteuning van ouders.

Wat zegt literatuur over therapiemethoden?

Better Communication Research Programme

What works (Law et al., 2012)

(<https://www.thecommunicationtrust.org.uk/whatworks>)

Beschrijvingen van therapieprogramma's en de effectiviteit

Behandeling: best practice

- Start zo vroeg mogelijk met directe therapie (Broomfield et al., 2011)
- Kies bij kinderen met een fonologisch probleem voor een fonologische behandelmethode
- Transfer naar spontane taal
- Betrek ouders bij de behandeling (Bowen & Cupples, 1999; Bron et al., 2007)
- Besteed ook aandacht aan fonologisch bewustzijn (Gillon, 2005)
- Kies een methode, en houd vol! (Bron, et al., 2013)

Take home message

Een afgeronde fonologische ontwikkeling is de basis voor een goede taalvaardigheid. Kinderen hebben een goede taalvaardigheid nodig om te komen tot een adequate lees- en leerontwikkeling.

Vragen en doorverwijzen

Annelies Bron: a.bron@kentalis.nl

Annette Scheper: a.scheper@kentalis.nl

Aanmelden Spraak & Taal Ambulatorium:

Aanmelding en Diagnostiek Kentalis

aanmeldingeindhoven@kentalis.nl

(040) 2646166

Bedankt voor uw aandacht

